

FORTIFICAȚIILE ROMANE DE LA ROMULA-MALVA ȘI PROBLEMA CONTINUITĂȚII AȘEZĂRII

de lt. colonel dr. CRISTIAN VLADESCU

Așezată într-o depresiune pe valea Tesluiului în apropiere de vărsarea în Olt, Romula se află azi pe teritoriul satului Reșca (com. Dobrosloveni, jud. Olt), la 8 km nord-est de orașul Caracal.

Romula este marcată în *Tabula Peutingeriana* la 13 mii pași romani (19,305 km) față de Acidava (satul Enoșești, com. Piatra Olt, jud. Olt) și la 20 000 de pași romani (29 700 km) de *Castra Nova*, localitate neidentificată încă în teren. De asemenea este înregistrată de geograful din Ravenna sub numele de *Romulas*¹.

Ruinele orașului roman au fost menționate pentru prima dată în 1691 de către L. Ferd. de Marsigli, colonel de geniu în armata austriacă, care relatează cu prilejul unei călătorii în ținuturile noastre că: „ceea ce este de remarcat în primul rînd sînt mai multe forturi construite în întregime din cărămizi”².

După căutări diletante de colecționari, însoțite de însemnările unor cărturari din sec. al XIX-lea³, primele săpături arheologice s-au organizat în 1900 de către Gr. G. Tocilescu și Pamfil Polonic⁴, continuate de Al. T. Dumitrescu⁵.

Cercetări arheologice sistematice încep la Romula în 1965 sub conducerea profesorului D. Tudor, acordîndu-se importanța cuvenită sistemului de fortificații⁶. Participanți încă din 1965 la efortul colectiv, Muzeul militar i-a revenit din 1968 și 1969 cercetarea a două obiective fortificate.

În cercetările noastre din centrul satului au ieșit la iveală fragmente ceramice aparținînd culturii Vădastra, faza II, iar în punctul numit „Dealul Morii” o așezare eneolitică fortificată de tip Sălcuța. Descoperirile monetare⁷ certifică existența unei așezări getice preromane, Malva, a cărei localizare în teren urmează a fi stabilită de cercetări viitoare.

Construit imediat după transformarea Daciei în provincie romană, orașul Romula avea titlul de *municipium* cînd este atestat în timpul domniei comune a Iul Marcus Aurelius și Lucius Verus (161—169)⁸ și devine capitală a Daciei *Malvensis* în 168—169 e.n.⁹. Titlul de colonia apare sigur atestat în anul 248 e.n.¹⁰, cu toate

¹ Geog. Rav., IV, 18 ed. Schnetz, p. 49; K. Miller, *Tabula Peutingeriana*, Rawensburg, 1888.

² L. Ferd. de Marsigli, *Description du Danube ...*, Haga, 1774, II, p. 69.

³ Cristian M. Vlădescu, *Armata romană în Dacia Inferior* (teză de doctorat), București, 1978, p. 1—3.

⁴ Gr. G. Tocilescu, *Săpături arheologice în Oltenia*, vol. 5133, ms. la Biblioteca Academiei R. S. România, p. 71 din raportul lui P. Polonic. Cf. *Arhiva Polonic*, ms. 8.

⁵ D. Tudor, *Oltenia romană*⁴ (=OR⁴), București, 1978, p. 182.

⁶ Idem, *Romula*, București, 1968, p. 12, 25—26.

⁷ B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumaine*, „Dacia”, N. S., 1961, p. 585. 1962, 1964, p. 374.

⁸ CIL, III, 7429 = 753 = ILS, 1465 = IDR II, nr. 351.

⁹ OR⁴, p. 159, 189.

¹⁰ IDR, II, nr. 324.

că acest titlu, ca și cel de *municipium*, ar fi putut să fie acordate înainte de atestarea lor epigrafică ¹¹, Romulei-Malva ¹².

Lăsând la o parte rezultatele săpăturilor arheologice de pe întreg cuprinsul orașului, care nu privesc direct subiectul nostru ¹³, ne oprim asupra fortificațiilor de la Romula.

Menționăm în primul rând două castele de formă pătrată situate la est, de o parte și alta a râului Teslui, apoi o fortificație în centrul orașului și o fortificație poligonală, care înconjoară perimetrul urban.

În privința celor două castele, cunoscute numai din schițele lui Marsigli, unul se pare că a fost construit pe locul cel mai înalt, în punctul numit „Dealul Morii”, cu toate că cercetările noastre nu au adus precizări pentru localizarea lui certă, al doilea fiind plasat pe malul opus.

Într-un asemenea dispozitiv existența lor simultană se justifică prin obținerea unui cîmp larg de observație din locul cel mai înalt și prin închiderea văii în punctul cel mai vulnerabil de apărare a orașului, cu posibilitatea de respingere din două puncte a unui inamic, care s-ar fi putut strecura pe valea menționată dacă ar fi forțat limesul alutan.

Ca moment al construirii lor s-a propus epoca Traian-Hadrian ¹⁴, dar cercetările în teren n-au adus încă o confirmare a acestei ipoteze.

Fortificația centrală a fost construită pe locul unui castru de pămînt datînd din vremea stabilirii romanilor în Dacia. Urmărind zidul de cărămidă al fortificației centrale (fig. 1) pentru a-i determina dimensiunile, tehnica de construcție, datarea și elementele sistemului defensiv, *agger*, *berma*, *fossa*, s-a constatat că temelia *murus*-ului a coborît pînă aproape de fundul șanțului de la vechea fortificație ¹⁵.

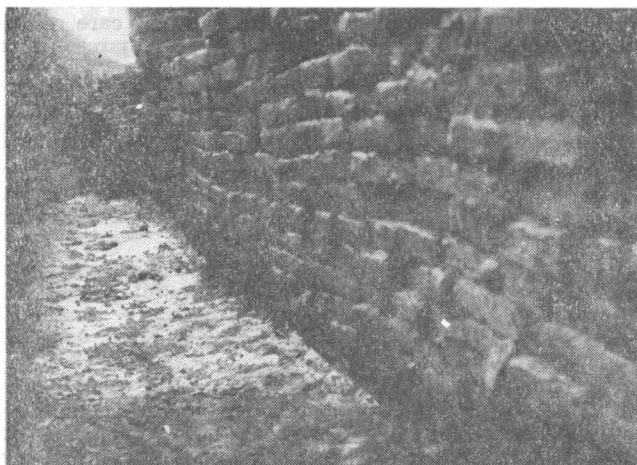

Fig. 1 — Zidul de incintă de pe latura estică a fortificației centrale.

¹¹ O R ⁴, p. 189.

¹² M. P. Speidel, *Numerus Syrorum Malvensium*, „Dacia”, N. S., 17, 1975, p. 169 și urm.

¹³ Mircea Babeș, *Zu den Gestaltungsarten in nördlichen Plachgreberfeld von Romula. Ein Beitrag zur Grabtypologie des römischen Daziens*, „Dacia”, N. S., 14, 1970, p. 167—206 ; Gh. Popilian, *Un quartier artisanal à Romula*, „Dacia”, N. S., 20, 1976, p. 222—250.

¹⁴ O R ⁴, p. 297.

¹⁵ Gh. Poenaru Bordea și lt. col. Cristian M. Vlădescu, *Fortificația centrală de la Romula, în Studii și materiale de muzeografie și istorie militară* (= SMMIM), 9, 1976, p. 4—11.

Timp de 10 ani fortificația a fost cercetată pe toate laturile sale, sondându-se și poarta estică. De formă dreptunghiulară, măsoară pe laturile lungi — de nord și de sud — 216 m și pe laturile scurte — de est și de vest — 182 m¹⁶, poarta estică aflându-se la 82 m de colțul sud-estic (fig. 2).

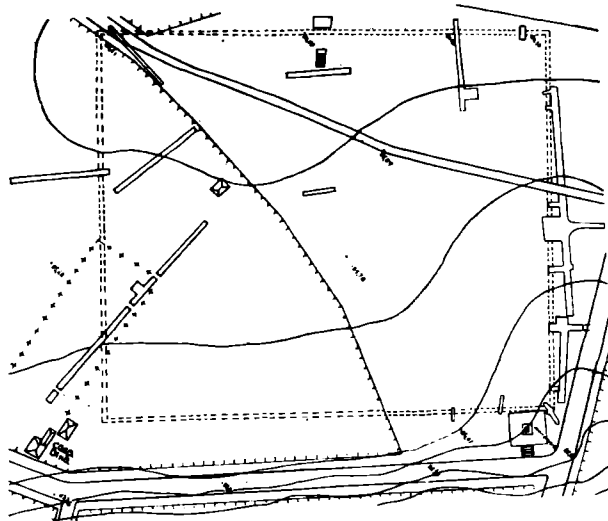

Fig. 2 — Planul fortificației centrale de la Romula-Malva.

Pe baza observațiilor stratigrafice la care se adaugă monedele, faptul că zidul taie șanțul de la fortificația veche în care se află materiale din sec. al II-lea, putem admite ca moment probabil de construcție a fortificației dreptunghiulare de cărămidă a doua jumătate a sec. al II-lea, eventual în legătură cu crearea *Daciei Malvensis* sau sfârșitul său și primii ani ai sec. III-lea, adică în vremea lui Septimius Severus, a cărei activitate în domeniul construcțiilor în Dacia este bine cunoscută¹⁷.

Chiar înainte de studiul amănunțit al întregului material arheologic descoperit, pe baza unei monede de bronz emisă de Filip Arabul la Viminacium și a cunoscutei inscripții din aceeași vreme¹⁸, avem certitudinea că fortificația centrală și-a păstrat funcția defensivă cel puțin pînă la construirea incintei de apărare a orașului în 248 e. n.¹⁹.

Al treilea element fortificat îl constituie zidul de apărare care înconjoară orașul, documentat atît epigrafic, cit și arheologic. După inscripția descoperită la poarta de nord a centurii defensive²⁰ zidul a fost ridicat de Filip Arabul în anul 248 e. n., *manu militari*, în cadrul măsurilor de restaurări și fortificări, după atacurile carpice din anii 245—247 e. n. Comparînd însă textul inscripției, care îl descrie circular, cu rezultatele cercetărilor în teren din anii 1965—1966 și 1969 pe un segment de pe latura nordică, se impune corectura că zidul înconjurător, construit din cărămizi, nu este circular, ci poligonal²¹.

¹⁶ Cristian M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, *Le complexe de fortifications de Romula dans la cadre du système défensif du limes Alutanus*, în *Akten des XI. Internationalen Limes Kongresses*, Budapeste, 1977, p. 355—357.

¹⁷ Lt. col. Cristian M. Vlădescu și Gh. Poenaru Bordea, *Complexul de fortificații de la Romula în cadrul sistemului defensiv roman de pe limes Alutanus*, SMMIM, 10, 1977, p. 21.

¹⁸ IDR, II, nr. 324.

¹⁹ SMMIM, 10, 1977, p. 21.

²⁰ IDR, II, nr. 324.

²¹ OR¹, p. 137.

Permanent în garnizoana Romula-Malva au staționat numai trupe auxiliare. Aici se stabilește și rămâne în armata Daciei Inferioare, unde este menționată în 140²², *cohors I Flavia Commagenorum*²³.

Fig. 3 — Valul și șanțul în mijlocul pădurii Episcopiei.

Numerus surorum sagittariorum, care apare și sub denumirea de *numerus surorum malvensium*²⁴ se instalează la Romula²⁵ din timpul lui Antoninus Pius până la începutul sec. al III-lea e.n.

Fig. 4 — Traseul valului prin arături privit de pe măgura Piscului spre Greci.

²² IDR, I, nr. 13.

²³ IDR, II, nr. 382.

²⁴ M. Speidel, *op. cit.*

²⁵ IDR, II, nr. 345, 350, 383, Cf. și P. Salama, *Le déplacement du limes en Mauretanie césarienne*; M. Euzennat, *Les recherches sur la frontière romaine d'Afrique 1974—1976*, în *Akt. XI. LimesKongr.*

După războaiele daco-romane, la Romula au făcut garnizoană și fracțiuni din *legiunea XI Claudia pia fidelis*²⁶, atestate și de ștampilele de pe cărămizile rezultate din descoperirile mai vechi²⁷ și din cercetările noastre²⁸.

Nevoile de apărare impuse de atacurile carpire din anii 244—247 e.n. au adus la Romula centurile a VIII-a²⁹ și a IX-a³⁰ din *legiunea VII Claudia* și a unor detașamente din *legiunea XXII primigenia Philippianorum*, sigur cohorta V-a³¹ și o centurie³², poate cea în care era încadrat cu o turmă călărețul a cărui mască de coif de paradă, databilă în această epocă, a fost descoperită la Romula³³.

Încadrat în sistemul defensiv al graniței romane pe Olt, complexul de fortificații de la Romula, avînd în supraveghere un teritoriu vast în adîncime, asigura apărarea unui segment pe *limes Alutanus*, sprijinindu-se la flancul stîng pe castrul *Acidava*, unde erau dislocate detașamente din *cohors I Flavia Commagenorum*³⁴ din propria-i garnizoană și la flancul drept pe castrul de la Slăveni, unde de asemenea se aflau în întărire, pe lîngă trupele garnizoanei și fracțiuni din *cohors I Flavia Commagenorum* și din *numerus Surorum sagittariorum*³⁵.

În dispozitivul de pe *limes Alutanus*, segmentul dat spre apărare Romulei se afla într-o zonă care constituia o linie importantă de rezistență a provinciei spre răsărit.

Această misiune îi este ușurată pe timpul cit a funcționat *limes Transalutanus*, în prima jumătate a sec. al III-lea, dar importanța sa ca centru militar a crescut după străpungerea acestei linii înaintate de siguranță de către carpi, cînd efectivele sale sporesc prin aducerea de noi trupe pentru întărirea sistemului apărării în această zonă.

Recentele cercetări arheologice, dovezile numismatice și epigrafice, au adus noi date despre viețuirea din sec. al IV-lea în fosta capitală a Daciei *Malvensis*³⁶, care se desfășura probabil într-un alt cadru decît cel al orașului roman de altădată. Astfel au apărut monede din vremea lui Constantin cel Mare din zona *extra muros* și monede aflate întîmplător³⁷.

Cercetările arheologice efectuate la nord de zidul orașului dovedesc continuitatea vieții locale în afara fortificației³⁸.

O nouă dovadă, ultimul document epigrafic de la Romula-Malva³⁹, databil pentru această perioadă este inscripția de pe un altar, care în noua lectură propusă

²⁶ OR⁴, p. 329.

²⁷ IDR, II, nr. 381.

²⁸ Cristian M. Vlădescu, op. cit., p. 10. Pentru cărămizi cu ștampila *Legiunii XI Claudia pia fidelis*, la Romula, vezi și Crișan Mușățeanu, Mihai Zahariade, Dan Elefterescu, *Spre o tipologie a ștampilelor legiunii XI Claudia in Moesia Inferior*, SMMIM, 12, 1979, p. 166, nota 12; SMMIM, 13, 1980, p. 87, nr. 14.

²⁹ IDR, II, nr. 327.

³⁰ Ibidem, nr. 328, cu propunerile de întregime și a unei alte lecturi la M. Speidel, *Felix vestra. A Bulding inscription from Romula-Malva*, „Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik“, Bonn, 30, 1970, p. 120.

³¹ IDR, II, 325.

³² IDR, II, 326, cu discuțiile lui Constantin C. Petolescu, *Despre inscripțiile Daciei romane*, SCIVA, 31, 1, 1980, p. 113.

³³ Lt. col. dr. Cristian M. Vlădescu, *Mască de paradă de la Romula și încercarea de reconstituire a coifului de cavalerist roman*, comunicare la sesiunea „De la statul dac centralizat și independent condus de Burebista la România socialistă. Istoria unui popor de eroi“, Craiova 18—19 aprilie, 1980.

³⁴ IDR, II, nr. 551. Cf. și lt. Colonel Cristian M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, *Cercetări arheologice în castrul roman de la Acidava, satul Enoșești, comuna Piatra Olt, județul Olt*, SMMIM, 11, 1978, p. 137—142.

³⁵ IDR, II, nr. 528, 529—530.

³⁶ C. Preda, *Circulația monedelor romane postaugustiene în Dacia*, SCIVA, 26, 4, p. 478.

³⁷ O. Toropu, *Romanitatea tîrzie și străromânii în Dacia traiană subcarpatică (secolele III—XI)*, Craiova, 1976, p. 255.

³⁸ Cercetări Gh. Popilian.

³⁹ D. Tudor, *Un fragment epigrafic de la Romula-Malva din secolul al IV-lea e.n.*, SCIVA, 31, 1, 1980, p. 143—147.

de profesorul D. Tudor, cei doi *fratres imperatores*, Valentinian I și Valens — inversați ca ordine în cazul acesta — și-au sărbătorit 10 ani de domnie, *decennalia*, în 374⁴⁰ aducându-ne un ciștig în dovedirea efectivă a stăpînirii romane la Romula, dedicația putînd fi pusă deopotrivă de o populație civilă sau de o formațiune militară.

Admițînd că e vorba de o formațiune militară aceasta putea să fie instalată într-o garnizoană mică, detașată de la Sucidava cu rolul de a supraveghea un sector cu unele puncte de observație de pe Brazda lui Novac.

Este vremea cînd Romula se afla în interiorul liniei celei mai înaintate a dispozitivului de apărare, valul roman creiat după revenirea romană la nord de Dunăre în epoca lui Constantin cel Mare.

Într-adevăr, cercetînd valul constantinian pe raza județului Olt, după ce iese din pădurea Episcopiei (fig. 3), unde se păstrează pe o înălțime de 0,70—0,80 m și o lățime de 10,30 cu șanț lat de 6,20 m și adînc de 0,30 m⁴², pe un platou înalt care străjuiește linia valului la sud-vest de comuna Dobrun, situată exact la nord de Romula, ar fi fost nevoie de un punct de observație ca și un alt punct plasat tot pe un platou, după ce valul este tăiat de calea ferată și șoseaua Caracal-Piatra Olt, la sud de satul Ostrov, pe mîgura Piscului, de unde poate fi supravegheată valea pînă în lunca Oltului spre satul Greci⁴³. Facem cu acest prilej precizarea, fie și în treacăt, că valul socotit distrus pe malul drept al Oltului⁴⁴ se cunoaște încă la colțul sud-vestic al pădurii care duce spre Olt, fiind folosit ca drum la liziera pădurii, unde este lat de 10 m și înalt de 0,90 m⁴⁵, la colțul estic cotînd pentru a merge la 300 m de riu vizibil prin luncă (fig. 5), pierzîndu-se apoi în zona inunda-bilă și pe plaja Oltului.

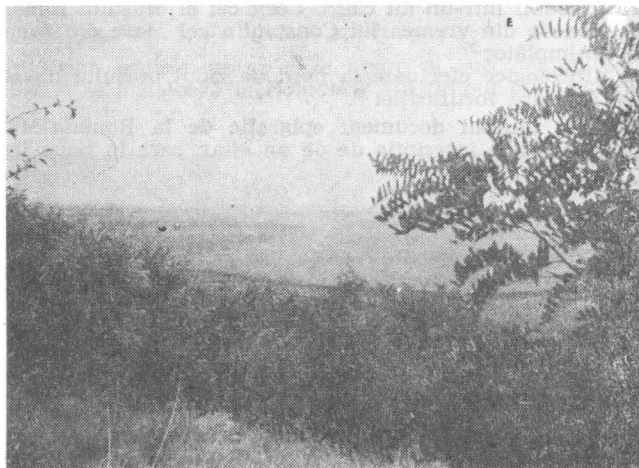

Fig. 5 — Valul și șanțul în lunca de pe malul drept al Oltului.

Revenind la probele numismatice, adăugăm încă cinci exemplare, din care ultimul provine de la Teodosiu I, emis între 383—392⁴⁶.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 144, vezi și nota 2.

⁴¹ *Ibidem*, p. 146.

⁴² Lt. col. Cristian M. Vlădescu, *Traseul Brazdei lui Novac de nord în județul Olt, Argeș și Dimbovița*, SMMIM, 12, 1979, p. 147, fig. 1—4.

⁴³ *Ibidem*, p. 151—152, fig. 11, p. 153.

⁴⁴ O R⁴, p. 247.

⁴⁵ SMMIM, 12, 1979, p. 152, fig. 12.

⁴⁶ Cristian M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, in *Akt. XI. LimesKongr.*, p. 361.

Alte materiale numismatice descoperite la Romula atestă o locuire din sec. al VI-lea, dovedind continuitatea așezării⁴⁷.

Dar viața a continuat în epoca feudală, când satul este cunoscut într-un document din 1494 cu numele de Recica⁴⁸, locuit și în zilele noastre.

Cercetările efectuate la fortificațiile de la Romula, confirmând pe de o parte concluziile asupra sistemului defensiv al Daciei romane pe *limes Alutanus*, aduc noi observații asupra caiptalei provinciei, contribuind la mai buna cunoaștere a procesului de romanizare al cărei rezultată sintem noi, cei de astăzi.

LES FORTIFICATIONS DE ROMULA-MALVA ET LE PROBLÈME DE LA CONTINUITÉ DU SITE

R é s u m é

Des recherches archéologiques systématiques commencent à Romula en 1965, le Musée Militaire Central en accordant l'importance due au système de fortifications.

Durant nos recherches de tessons céramiques appartenant à la II-e phase de la culture de Vădastra ont été découverts au centre du village et au point „Dealul Morii” un établissement néolithique fortifié de la culture de Sălcuța.

Les découvertes monétaires attestent l'existence d'un centre gétique préromain, Malva, dont la localisation dans le terrain devra être précisée par des recherches futures.

Le complexe de fortifications romaines est composé par deux castra de forme carrée situés vers la marge est de la ville, d'une fortification centrale rectangulaire et d'une fortification polygonale renfermant tout l'espace habité.

En ce qui concerne les deux fortifications de la marge est de la ville, comme moment de leur construction on a proposé l'époque Trajan — Hadrien, mais les recherches faites jusqu'à présent n'ont pas encore confirmé cette hypothèse.

La fortification centrale a été construite sur la place d'un castrum en terre datant du temps de l'établissement des Romains en Dacie. Suivant le mur en briques de la fortification centrale, on a constaté que la fondation a descendu jusqu'à la proximité du fond de la fosse de l'ancienne fortification.

Pendant deux campagnes de fouilles organisées par le Musée Militaire Central, la fortification a été investiguée sur tous ses côtés, y compris la porte du côté est. De forme rectangulaire, elle mesure sur les côtés longs — du nord et du sud — 216 m et sur les côtés courts 182 m. Basés sur les observations stratigraphiques, auxquelles s'ajoutent les monnaies, on pourrait admettre comme moment probable de construction la deuxième moitié du II-e siècle, ou sa fin et les premières années du III-e siècle. Tenant compte d'une monnaie en bronze de Philippe l'Arabe, nous avons la certitude que la fortification centrale a conservé sa fonction défensive au moins jusqu'à la construction de l'enceinte de défense de la ville en 248 n.è.

Le troisième élément du complexe de fortifications de Romula est constitué par le mur de défense faisant le tour de la ville, documenté par l'inscription qui atteste la construction en 248 n.è.

Dans la garnison de Romula ont stationné : cohors I Flavia Commagenorum, numerus Surorum sagittariorum, jusqu'au commencement du III-e siècle et des fractions de la XI-e légion Claudia pia fidelis. Les besoins défensifs qu'imposent les attaques des Carpes des années 245—247 n.è. ont amené à Romula des détachements de la VII-e légion Claudia et XXII-e légion primigenia Phillipianorum.

⁴⁷ B. Mitrea, op. cit. 1963, p. 599 ; M. Butoi, Monede rare intrate în colecția muzeului orașului Slatina, județul Olt, „Revista Muzeelor”, 8, p. 326—327 ; O. Toropu, op. cit., p. 255.

⁴⁸ Documente privind istoria României. B. Țara Românească, veacul XIII, XIV și XV, București, 1953, 22, 70.

Des recherches récentes ont apportées des preuves attestant la vie au IV-e siècle. Ainsi des monnaies du temps de Constantin le Grand, les fouilles archéologiques dans la zone extra muros et plus récemment la nouvelle lecture proposée par le prof. D. Tudor pour l'inscription dédiée aux empereurs Valentinien et Valens à l'occasion de la fête de leur decennalia en 374 et qui fut érigée par la garnison ou la population civile de la cité.

Romula se trouvait, pendant une période du IV-e siècle à l'abri d'un vallum, la ligne la plus avancée du dispositif de défense, dite „Brazda lui Novae”, toujours étudié per lineam valli, par le Musée Militaire Central.

Ajoutons encore des monnaies dont la dernière, émise sous le règne de Theodose I^e date des années 383—392.

D'autres matériaux numismatiques découverts à Romula attestent l'habitation du VIe siècle, prouvant la continuité du site.

La vie a continué aussi à l'époque du Moyen-Âge, quand le village est connu d'un document de 1494 sous le nom de Recica et se prolonge encore de nos jours à Reșca (com. Dobrosloveni, dép. d'Olt.).